

Светлана Шестиновић-Димитријевић

О КРИТИЧАРИМА И ПРИПОВЕДАЧИМА СРПСКОГ РЕАЛИЗМА

Драгана Вукићевић: *Огледа о српском реализму*,
Народна библиотека „Стефан Првовенчани”, Краљево, 2003

Огледа о српском реализму су друга књига Драгане Вукићевић и представљају седам научних радова који истражују књижевнокритички и приповедачки рад Пере Тодоровића, Драгутина Илића, Радоја Домановића, Јована Грчића Миленка, Симе Матавуља, Стевана Сремца и Светолика Ранковића. Ауторка овог низа студија је магистрирала са темом из српског реализма и предаје на Филолошком факултету у Београду. Сви текстови сабрани у овој студији до сада су већ били публиковани у краћим и измењеним верзијама у домаћим часописима и зборницима са међународних научних скупова. *Огледа о српском реализму* објавила је Народна библиотека „Стефан Првовенчани” из Краљева.

Огледа о српском реализму су научно дело које савременим књижевно-научним методама, пре свега нараторолошким приступом, истражује критичке домете и приповедачке особености репрезентативних, али и мање познатих писаца српског реализма. У уводном тексту „Књижевнотеоријски аспекти српске реалистичке критике” Драгана Вукићевић износи основне правце свог истраживања реалистичке критике, где истиче да се помним изучавањем критике епохе реализма

реконструирала читалачку поетику која је релевантна у тумачењу поетичких особина ове стилске формације. Ауторка истиче да реалистичка критика поред до тада познатих расправа о језику и садржају уводи и идејни свет дела, приповедачки поступак, композицију и нарацију. Анализом теоријске мисли у књижевној критици откривамо поетику читања у епохи реализма. Истовремено, како тврди ауторка, таква анализа нам олакшава откривање иманентне поетике писаца кроз поетику њихових критичара – савременика. Истраживања су временски ограничена на период од 1868. до 1901. године, тј. од објављивања првог програмског чланка у *Матици* до појаве *Српског књижевног гласника*, главног гласила модерне. Критичари епохе реализма и њени савременици, како нам открива Вукићевићева, користили су различите методе, од биографизма до импресионизма, истраживали су сличне аспекте текста: дело – стварност, сврховитост дела, објективност приповедања, типичност књижевног јунака, композиција, мотивација, одлике жанра, реалистичност стила и језика, функција хумора и фантастике и однос садржаја и форме.

Први део књиге посвећен је проучавању књижевнокритичких тема у делу Пере Тодоровића, Драгутина Илића и Радоја Домановића. Пера Тодоровић се представља као образац критике која је обележила седамдесете године и идеје Светозара Марковића, захтевајући реалан правац у животу и уметности. Критички опус Драгутина Илића допринео је афирмацији психолошке струје у реализму. Он је уметност тумачио као манифестацију народног духа или „модеран романтизам”, док је Радоје Домановић, сматра ауторка, кроз сатире и новинске чланке најоштрије осуђивао постојеће стање у књижевности и критиковао опште прилике у културном животу Србије. У конкретним књижевним делима он је полемисао о општим местима у српском реализму. Домановић је, откривамо у овој студији, директним обраћањем читоцима у својим текстовима, највише допринео афирмацији читалачке публике. Домановићев текстови су полемички интонирани и сваки рад је имао свог конкретног референта, институцију или појединце. Тиме је овај писац и критичар радио на формирању читалачке публике у Србији крајем XIX века.

Други део *Огледа о српском реализму* представљају углавном нараторолошка истраживања прозних дела Јована Грчића Миленка, Стевана Сремца, Симе Матавуља и Светолика Ранковића. Под насловом „Наративна оптика Јована Грчића Миленка” Драгана Вукићевић проучава генезу наратора и фокализатора на примеру приповетке „Код полувезде на имендан шантавог торбара: приповетка из народног живота, Сремска ружа” која је објављена 1869. године у Матици српској. Теоријску основу овог рада ауторка налази у ставовима Жерара Женета, Жана Русеа и Донатана Калера. Новине и значајни

естетски квалитети у Грчићевом тексту откривају се у богатству наративних оптика, вишегласју наратора и динамичним комуникативним нивоима.

У *Огледима из српског реализма* један од најбољих, али истовремено и најзанимљивијих текстова, јесте рад „Два вида комике – *Бакоња фра Брне* и *Пој Ђира* и *Пој Сиџира*”. Драгана Вукићевић компаративно изучава два најрепрезентативнија комична текста српског реализма. Оба дела су, оцењује ауторка, допринела бржем ослобађању од романтичарских клишеа. На основу до сада утврђених типолошких различитости (медитерански / војвођански тип) ауторка прибегава даљем диференцирању ова два најбоља и типолошки потпуно различита вида комике у српском реализму. *Бакоња фра Брне* се посматра као роман васпитања, док *Пој Ђира* и *Пој Сиџира* представља грађанско-породични тип романа који је следио тековине хумористичке или дидактичне књижевности. У Сремчевом делу доминира хронотоп паланке у коме дефилују попови, учитељи и попадије понављајући тривијалне ситуације у којима јунаци проналазе категорију судбинског. Такве ситуације доводе до комичних сцена. Матавуљевим јунацима амбијент је неважна категорија, они су вишедимензионални. Јунаци романа *Бакоња фра Брне* нису адаптирани у својој средини и из тог несклада настају комичне сцене. Сремчеви јунаци су, с друге стране, типични једнодимензионални ликови. Суштинска разлика између Матавуљевог и Сремчевог дела је у природи комичног и у типологији јунака. Комика и у Сремчевом и у Матавуљевом делу има корективну улогу. Код Матавуља хумор проистиче из драмске ситуације, а код Сремца је дат у карактерима класичних комедиографских јунака. Сремчев смех носи и чеховљевску тугу над судбином малог човека и његовом тривијалношћу, сматра ауторка.

Међу одабраним радовима у овом делу треба издвојити и оглед о мотиву прељубе у Матавуљевим приповеткама „Учини као Страхинић” и „Београдска деца”. Предмет овог рада је упоредна анализа приповедака „Учини као Страхинић” и „Београдска деца”, као два потпуно различита типа приче у Матавуљевом опусу. Обе приповетке повезује тематско-мотивски склоп представљен у мотиву преваре. „Учини као Страхинић”, како сматра Драгана Вукићевић, припада црногорском циклусу приповедака и раној фази у прози Симе Матавуља, где доминирају дескриптивне приче замишљене као хронике без главног догађаја и јунака. „Београдска деца” припадају последњој фази у Матавуљевом делу и особине тих приповедака су краткоћа, драматичност и врло мало хумора. У овом тексту, ауторка је контекстуално, паралелно тумачила Матавуљеве приче показујући нам како истоветан мотив прељубе код једног писца у приповедачкој перспективи, семантичком и стилском аспекту различито функционише.

Студија се завршава текстом о рецепцији и књижевоисторијском значају дела Светолика Ранковића са посебним освртом на роман *Горски цар*. Драгана Вукићевић је у овом тексту наратолошким анализама представила новине у Ранковићевом делу у односу на његове претходнике. Оно се посматра као „спона између реалистичког романа и романа модерне”, као дело у коме преовладава психолошка мотивација и критичко промишљање тематско-мотивских склопова. Роман *Горски цар* тумачи се као хетеропоетично дело у коме се открива инверзија епско-патријархалног модела света где се демистификују идеалне представе о патријархалном селу. Том критичком димензијом Светолик Ранковић отвара пут ка модерном приповедању. *Огледа о српском реализму* се завршавају студијом о прозном делу Светолика Ранковића, што је у књижевноисторијском следу логичан крај. Међутим, у овом врло пробраном избору писаца и критичара епохе српског реализма недостаје наратолошко истраживање приповедака Лазе Лазаревића чиме би ауторка ове књиге огледа имала једну потпунију целину. Но, надајмо се да ће Драгана Вукићевић у некој од будућих студија заокружити ову књижевноисторијски логичну целину.

Огледа о српском реализму Драгане Вукићевић су методолошки ново и темељно читање књижевнокритичких и прозних дела српског реализма. Намењено је, пре свега, уским круговима научне и критичке јавности, али поједини огледи, као што је текст о упоредној анализи романа *Баконја фра Брне* и *Пој Ђира и њој Сјира* и текст о мотиву прелјубе у Матавуљевим приповеткама могу бити од помоћи и драматурзима, сценографима и режисерима. Аутентична дела књижевне баштине српског реализма у савременом читању Драгане Вукићевић добијају нове, до сада слабо познате квалитете.